

Δικαστικοί Λειτουργοί για την Ενδοοικογενειακή Βία κατά των Γυναικών στην Ελλάδα Αναπαραστάσεις, Πεποιθήσεις, Στερεότυπα

Έμμη Φρονίμου

Εγκληματολόγος, πρ. ΕΛΕ Α΄,
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Εισαγωγή

Στόχο της παρούσας έρευνας¹ αποτελεί η κατανόηση της κατασκευής του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών στη χώρα μας μέσα από τη διερεύνηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων, πεποιθήσεων και στερεοτύπων των εμπλεκόμενων στη διαχείριση του φαινομένου φορέων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, θεσμικών φορέων άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, όπως οι δικαστικοί λειτουργοί (δικαστές και εισαγγελείς), η διυποκειμενική ερμηνεία των οποίων συντείνει στην κοινωνική ερμηνεία και στους τρόπους αναπαραγωγής της, αναδεικνύοντας την κοινωνική και πολιτισμική διάσταση του θέματος.

Για τον σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκαν με την τεχνική της χιονοστιβάδας (snowball) και αναλύθηκαν με την ποιοτική μέθοδο, μεταξύ των μηνών Φεβρουαρίου-Απριλίου 2021, δώδεκα σε βάθος ημιδομημένες συνεντεύξεις με αντίστοιχους/ες δικαστικούς λειτουργούς και των δύο φύλων, οι οποίοι έχουν διαχειριστεί ικανό αριθμό υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας κατά γυναικών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, στο παρόν ή στο παρελθόν. Από αυτούς, οι μισοί προέρχονται από τον εισαγγελικό κλάδο και οι άλλοι μισοί ανήκουν στο δικαστικό σώμα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι αν και η έρευνα ολοκληρώθηκε το 2021, δεν παύει να είναι επίκαιρη όσον αφορά τα υπό διερεύνηση θέματα, καθώς τα ποιοτικού περιεχομένου κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως πεποιθήσεις, στερεότυπα κ.λπ., μεταβάλλονται με πολύ αργούς ρυθμούς μέσα στο χρόνο.

1. Η έρευνα διεξήχθη στο πλαίσιο ευρύτερου προγράμματος συνεργασίας του ΕΚΚΕ με το Κέντρο Έρευνας για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) μετά από ανάθεση του ΚΕΘΙ στο ΕΚΚΕ για τη διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας με θέμα τις Κοινωνικές Αναπαραστάσεις, Πεποιθήσεις και Στερεότυπα για την Ενδοοικογενειακή Βία κατά των Γυναικών στην Ελλάδα. Το έργο υλοποιήθηκε από το Εργαστήριο Ερευνών για το Φύλο του Ινστιτούτου Πολιτικών Ερευνών του ΕΚΚΕ (2021) με συντονισμό της διευθύντριας ερευνών Ι. Τσίγκανου και μέλη της ερευνητικής ομάδας τις ακόλουθες ερευνήτριες-συνεργάτιδες του έργου: Έμμη Φρονίμου, Μαρία Θανοπούλου, Αμαλία Φραγκίσκου, Ανδρομάχη Χατζηγιάννη, Δήμητρα Κονδύλη, Χριστίνα Βαρουξή, Χαρά Στρατουδάκη, Ναταλία Σπυροπούλου, Κατερίνα Βεζυργιάννη, Ρόη Κιντή, Κατερίνα Αχείμαστου, Χριστίνα Μπότσιοι, Ιωάννα Κούρου, Δήμητρα Καλαμπαλίκη, Άννα Δασκαλάκη, Κων/να Κυπριώτη, Ελευθερία Κουτσιούμπα, Αφροδίτη Ταμπάκη, Θωμαΐς Κάββουρα. Συνοπτική έκθεση αποτελεσμάτων του έργου, στο kethi.gr.2021-12.

Το πεδίο

Εισαγωγή – Αναστοχαστικές παρατηρήσεις

Κατά την είσοδο στο πεδίο παρουσιάστηκαν σημαντικές δυσκολίες:

- Οι απαγορεύσεις μετακίνησης αλλά και η περιρρέουσα ατμόσφαιρα φόβου και ανησυχίας, λόγω του COVID 19, είχε αποτρεπτικές συνέπειες, με αποτέλεσμα να καταστεί ανέφικτο να γίνουν οι συνεντεύξεις διά ζώσης. Ωστόσο υπήρξε η δυνατότητα δύο από αυτές να γίνουν σε ζωντανές πολύωρες μεταξύ μας συναντήσεις, το περιεχόμενο των οποίων αποτέλεσε τη βάση ώστε να αναγνωριστούν νέες σημαντικές παράμετροι του φαινομένου, οι οποίες κατόπιν προστέθηκαν στον οδηγό συνέντευξης και τέθηκαν ως ερωτήματα στις επόμενες συνομιλίες που έγιναν διαδικτυακά, μέσω Skype ή Viber.
- Η δυσκολία εξεύρεσης δικαστικών λειτουργών, κυρίως ανδρών, που να μπορούν ή να επιθυμούν να συμμετάσχουν στην έρευνα, αν και με είχαν συστήσει πρόσωπα κοινής μας εμπιστοσύνης του δικού τους επαγγελματικού περιβάλλοντος, πίεσε τα επιτρεπτά χρονικά περιθώρια της έρευνας. Και αυτό ήταν κάτι που δεν ανέμενα να αντιμετωπίσω, καθώς δεν είχε συμβεί να παρουσιαστούν παρόμοιες δυσκολίες σε παλαιότερη έρευνά μου με δικαστικούς λειτουργούς.² Απέδωσα το γεγονός στο γενικότερο κλίμα κοινωνικής αποδιοργάνωσης και έλλειψης χρόνου που επικρατούσε λόγω της πανδημίας, ενώ διέκρινα και κάποια επιφυλακτικότητα ως προς το θέμα της έρευνας, εξαιτίας της διείσδυσης σε οδυνηρά γεγονότα του ιδιωτικού βίου της οικογένειας αλλά και της αντίληψης ότι «αυτά είναι περισσότερο **γυναικεία ζητήματα**».³
- Ωστόσο πολλοί και από αυτούς/ες που ήθελαν πραγματικά να συμμετάσχουν αναγκάζονταν να αναβάλλουν συχνά το ραντεβού της συνέντευξής μας εξαιτίας της ανάγκης τακτικής μετακίνησής τους από τον τόπο κατοικίας τους στον τόπο όπου υπηρετούν και ασκούν τα καθήκοντά τους.
- Τέλος, η έλλειψη προσωπικής επαφής είχε ως συνέπεια τη σχετική αποπροσωποποίηση της επικοινωνίας, έτσι ώστε, κάποιες φορές που οι απαντήσεις των συνομιλητριών μου ήταν τυποποιημένες ή λιγόλογες, να γίνομαι περισσότερο παρεμβατική και έτσι να παρεμποδίζεται η αυθόρμητη ροή του λόγου που επιτρέπει στη μνήμη τους να ανακαλεί ευκολότερα εμπειρίες σχετικά με το υπό συζήτηση θέμα και να ενεργοποιεί τον αναστοχασμό.

2. Βλ. Φρονίμου Ε. (2016). «Επαγγελματική και Οικογενειακή Ζωή των Γυναικών Δικαστών. Μια Ασύμπτωτη Σχέση». Στο Τσίγκανου Ι., Θανοπούλου Μ. (επιμ.), *Γυναίκες στα νομικά επαγγέλματα την εποχή της κρίσης. Ανάμεσα στην εργασία και στην οικογένεια*. Αθήνα, ΕΚΚΕ, σ. 75-106.

3. Οι φράσεις που βρίσκονται μέσα σε εισαγωγικά στην παρούσα μελέτη αναπαράγουν ακριβώς τα λόγια που χρησιμοποίησαν οι ίδιοι/ες οι συνομιλητές/τριές μου.

Η φυσιολογία των συμμετεχόντων

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι 6 από τους/τις δικαστικούς λειτουργούς που συμμετέχουν στην έρευνα ανήκουν στον εισαγγελικό κλάδο ενώ οι υπόλοιποι 6 προέρχονται από το δικαστικό σώμα. Οι περισσότεροι είναι γεννημένοι σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη (8) και μερικοί (4) σε μικρότερα μέρη της Ελλάδας. Οι 8 έχουν την κατοικία τους σε μεγάλες πόλεις, ενώ 4 διαμένουν μεν σε περιοχές της ελληνικής περιφέρειας, αλλά μετακινούνται τακτικά για την εργασία τους σε κάποια κοντινή ή περισσότερο απομακρυσμένη μεγάλη πόλη. Οι περισσότεροι είναι έγγαμοι ή σε συμβίωση (7), μερικοί/ες άγαμοι (4), καθώς και 1 σε διάζευξη, ενώ ηλικιακά κυμαίνονται μεταξύ 36 και 58 ετών. Σε σχέση με το φύλο τους, στις αναζητήσεις μου ανταποκρίθηκαν 10 γυναίκες και, παρότι το επεδίωξα ιδιαίτερα, μόνο 2 άνδρες. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι οι γυναίκες, ούτως ή άλλως, υπερεκπροσωπούνται στις τάξεις των δικαστικών λειτουργών στη χώρα μας.⁴ Αυτό όμως συμβαίνει σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό στα Ειδικά Τμήματα που ασχολούνται με την ενδοοικογενειακή βία και τους ανήλικους, ενισχύοντας το στερεότυπο ότι τα οικογενειακά θέματα και τα παιδιά αφορούν περισσότερο τις γυναίκες.

Όλοι οι συνομιλητές μου έχουν ολοκληρώσει σπουδές Νομικής σε μία από τις Νομικές Σχολές των ελληνικών πανεπιστημίων και έχουν επίσης αποφοιτήσει επιτυχώς από την Εθνική Σχολή Δικαστών που εδρεύει στη Θεσσαλονίκη. Τα προσόντα αυτά (μαζί με την τουλάχιστον τριετή άσκηση δικηγορίας) αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για την είσοδο στο δικαστικό κλάδο. Εντούτοις, όλοι σχεδόν είναι κάτοχοι και μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών, κυρίως στις Ποινικές Επιστήμες και στο Αστικό Δίκαιο.

Η προϋπηρεσία τους ξεκινά από 7 χρόνια, για τα νεότερα σε ηλικία μέλη, και φτάνει έως τα 30 χρόνια, για τους πιο έμπειρους λειτουργούς. Όσον αφορά τον χρόνο της ενασχόλησής τους με θέματα ενδοοικογενειακής βίας, με ενημέρωσαν ότι «πάντα υπάρχουν τέτοιες υποθέσεις στο πινάκι», τακτικά και σχεδόν σε καθημερινή βάση για τους εισαγγελείς, έχουν γίνει δε «ακόμα περισσότερες μετά την ψήφιση του Νόμου 3500/2006». Ωστόσο, δύο περιπτώσεις λειτουργών με μακρόχρονη προϋπηρεσία, που μάλιστα είχαν θητεύσει για μεγάλα χρονικά διαστήματα σε Ειδικά Τμήματα Ενδοοικογενειακής Βίας, έχουν διαχειριστεί αναρίθμητες υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας κατά γυναικών, που σε κάποιες περιπτώσεις αριθμούνται σε πολλές εκατοντάδες.

Τα αδικήματα

Τα περισσότερα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας που αναφέρουν οι συνομιλήτριες/τές μου δικαστικοί λειτουργοί ότι έχουν κληθεί να διαχειριστούν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους αφορούν κυρίως ενδοοικογενειακές σωματικές βλάβες, απλές, βαριές ή επικίνδυνες. Ειδι-

4. Σχετικά με το επάγγελμα και τη γυναικεία υπερεκπροσώπηση στο δικαστικό σώμα, βλ. στο ίδιο, σ. 80, 81.

κότερα, ενδοοικογενειακή σωματική βία από γρονθοκοπήματα στο κεφάλι, μώλωπες, εκδορές με μαχαίρι, τραυματισμούς, σπάσιμο χεριών, μέχρι και βαριές σωματικές βλάβες που καταλήγουν σε αναπηρία, όπως οξύ στο μάτι, σπάσιμο λεκάνης, σπάσιμο γνάθου ή δοντιών, οι οποίες συνήθως συνοδεύονται από λεκτική βία, εξυβρίσεις και απειλές, όπως «θα σε κάψω», «θα σε καταστρέψω», «θα βάλω ανθρώπους να σε σκοτώσουν», κάποιες φορές και με παράνομη παρακράτηση, όπως κλείδωμα στο σπίτι.

Οι περιπτώσεις αυτές δεν φτάνουν στη δικαιοσύνη την πρώτη φορά που συμβαίνουν. Συνήθως καταγγέλλονται μετά από τρεις, τέσσερις, πέντε φορές, ή και μετά από πολλά χρόνια κακοποίησης (δέκα ή και πολύ περισσότερα). Κάποιες από αυτές τις συμπεριφορές ξεκινούν ως ενδοοικογενειακή παράνομη βία, αλλά στην πορεία κλιμακώνονται και καταλήγουν σε σοβαρά κακουργήματα που λειτουργούν και ως αυτοτελή ποινικά αδικήματα, όπως η ανθρωποκτονία και ο βιασμός.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι αν και τα αδικήματα που σχετίζονται με την προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας και τον βιασμό εντός γάμου δεν καταγγέλλονται εύκολα στις αρχές, εντούτοις η πλειονότητα των συνομιλητριών/τών μου ανέφεραν ότι έχει συμβεί να διαχειριστούν στο παρελθόν οι ίδιες/οι ή γνωστοί τους συνάδελφοι περιπτώσεις βιασμού και εντός γάμου. Όσον αφορά τις προβλέψεις τους για την περίοδο της πανδημίας, οι συνομιλήτριες/τές μου πιστεύουν ότι όσο αυτή διαρκεί θα υπάρξει ακόμα μεγαλύτερη αύξηση των αδικημάτων ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών. Προβλέπουν δε ότι ο εγκλεισμός, η απομόνωση και η οικονομική αβεβαιότητα θα πολλαπλασιάσουν την εμφάνιση παρόμοιων συμπεριφορών, και μάλιστα ότι, εκεί όπου αυτές προϋπήρχαν, θα εκδηλωθούν με ακόμα μεγαλύτερη επικινδυνότητα. Ωστόσο, θεωρούν ότι η πραγματική εικόνα του φαινομένου θα γίνει αντιληπτή μετά το τέλος της πανδημίας, όταν τα δικαστήρια θα αρχίσουν να λειτουργούν κανονικά.

Σχετικά με το θεσμικό πλαίσιο, αξίζει να αναφερθεί ότι τα αδικήματα ενδοοικογενειακής βίας ενέχουν, κατά τον νομοθέτη, μεγαλύτερη ηθικοκοινωνική απαξία, ως τελούμενα μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας, και για τον λόγο αυτό τιμωρούνται βαρύτερα (ιδιώνυμα) σε σχέση με τα αντίστοιχα του Ποινικού Κώδικα. Διώκονται δε από την Πολιτεία αυτεπάγγελα, δηλ. ανεξάρτητα από το αν το επιθυμεί ή όχι ο παθών ή η παθούσα.⁵

Η έρευνα βασίζεται κυρίως στον ν. 3500/2006, ωστόσο σε συγκεκριμένα σημεία υπάρχουν σύντομες αναφορές και σε κάποιες αλλαγές του νέου νόμου.

5. Μπούνα Α., Παπάνης Ε. (2020). *Αόρατα Όρια. Οδηγός συμβουλευτικής για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών*. Ηδυπέια, σ. 112.

Ο πρόσφατος νόμος ν. 5090/2024 με μια σειρά τροποποιήσεων δικονομικού κυρίως χαρακτήρα που επέφερε στον ν. 3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, διατυπώνει ως γενικό στόχο του την προσαρμογή των διατάξεων στις σημερινές κοινωνικές συνθήκες, την πρόληψη και καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας και την αποτελεσματικότερη προστασία της οικογένειας. Για το σκοπό αυτό, αυστηροποιεί τις ποινές, επιταχύνει τις διαδικασίες απονομής της δικαιοσύνης, με προτεραιότητα εκδίκασης στα σχετικά αδικήματα, διευκολύνει τη διαδικασία προσφυγής στην ποινική διαμεσολάβηση και παρέχει στήριξη στα θύματα, που είναι κυρίως γυναίκες, διευρύνοντας τους αρμόδιους φορείς για την ενίσχυση της ψυχολογικής και οικονομικής στήριξής τους και της κοινωνικής αποκατάστασής τους.

Αρμοδιότητα και διαδικασία αντιμετώπισης του φορέα

Ο ρόλος των φορέων και η διαδικασία αντιμετώπισης των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών διαφοροποιείται μεταξύ εισαγγελέων και δικαστών. Αν και διακρίνονται από το κοινό χαρακτηριστικό ότι και στις δύο περιπτώσεις τόσο οι ρόλοι όσο και οι διαδικασίες καθορίζονται, καταρχήν, αυστηρά από το νομοθετικό πλαίσιο, εντούτοις από τον λόγο τους προκύπτουν πρόσθετες αφηγήσεις για τον τρόπο που οι ίδιες/οι προσλαμβάνουν και διαχειρίζονται τις αρμοδιότητές τους.

Εισαγγελείς

Μετά τη θέσπιση του νόμου 3500/2006, για υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας κατά γυναικών που προηγουμένως ακολουθούσαν την τακτική διαδικασία, με συνέπεια να καθυστερούν επείγουσες περιπτώσεις σημαντικής επικινδυνότητας για το θύμα, δημιουργήθηκε στην Αθήνα και κατόπιν και σε άλλες μεγάλες πόλεις της χώρας, ένα Αυτοτελές Τμήμα Ενδοοικογενειακής Βίας. Αργότερα, το Τμήμα συμπεριέλαβε και τους ανήλικους, καθώς μαζί με τις γυναίκες προέκυπταν συναφείς δικογραφίες με θύματα παιδιά. Το Τμήμα αυτό ήδη από την ίδρυσή του χαρακτηρίστηκε από αθρόα σώρευση δικογραφιών και πολύ γρήγορα υπερφορτώθηκε και κατέστη ανεπιθύμητο από τους περισσότερους εισαγγελείς. Αφ' ενός μεν, για λόγους στερεοτυπικούς:

«κυρίως από τους άνδρες, οι οποίοι αρνούνταν να ασχοληθούν με την ενδοοικογενειακή βία, θεωρώντας ότι μάλλον είναι πιο πολύ **γυναικείο αντικείμενο**».

«Όπως ο αθλητισμός ταιριάζει πιο πολύ σ' έναν άνδρα εισαγγελέα, έτσι θεωρούσαν ότι τα ανήλικα ή η ενδοοικογενειακή βία συνάδουν πιο πολύ με τη **γυναικεία φύση**».

Αφ' ετέρου δε, για λόγους πρακτικούς καθώς στην αρχή τουλάχιστον δεν είχε καν υποτυπώδη υποδομή:

«Ούτε χώρο είχε, ούτε γραμματέα δικό του στην αρχή, ούτε εμπειρογνώμονες».

Τμήμα Ακροάσεων Ενδοοικογενειακής Βίας

Αν και η Εισαγγελία δρα κατ' αρχήν ως ένας κατασταλτικός φορέας, καθώς ο ρόλος της, εφόσον διαπιστωθεί αδίκημα, είναι η άσκηση ποινικής δίωξης και η προώθηση της υπόθεσης στο δικαστήριο, εντούτοις επιτελεί και μια προληπτική λειτουργία. Μετά την εφαρμογή του νόμου 3500/2006 και την κύρωση της Σύμβασης της Κων/πολης, οπότε και λειτούργησε συστηματικά το Τμήμα Ενδοοικογενειακής Βίας στην Αθήνα, καθιερώθηκε το Τμήμα Ακροάσεων για την Ενδοοικογενειακή Βία, το οποίο δεχόταν ακροάσεις συγκεκριμένες ημέρες και ώρες την εβδομάδα για όσους πολίτες επιθυμούσαν να λάβουν πληροφόρηση σχετικά με ζητήματα κακοποίησης. Έτσι, γυναίκες που δίσταζαν να καταφύγουν σε Αστυνομικά Τμήματα ή δικηγόρους για ενημέρωση μπορούσαν να προσφύγουν στην Εισαγγελία Ακροάσεων για συμβουλευτική καθοδήγηση, χωρίς να είναι απαραίτητο να υποβάλουν μήνυση. Σε περιπτώσεις ωστόσο που είχε υπάρξει κακοποίησή τους, ενθαρρύνονταν να συλλέξουν τα στοιχεία που προέκυπταν, όπως ιατρικές γνωματεύσεις ή άλλα αποδεικτικά της κακοποίησής τους έγγραφα, και έτσι σταδιακά άρχισαν να ανοίγουν και νέες δικογραφίες. Το Τμήμα λειτούργησε αποδοτικά πολύ σύντομα και βοήθησε σε μεγάλο βαθμό ν' αρχίσουν να προσέρχονται σ' αυτό γυναίκες και να μιλούν ελεύθερα για θέματα που κάλυπτε για χρόνια ο φόβος και η σιωπή.

«Ήταν το πρώτο βήμα για να σπάσει αυτό το απόστημα στην κοινωνία».

«Υπήρχαν μέρες που ήταν ουρές οι άνθρωποι έξω απ' το γραφείο, ουρές!».

Οι εισαγγελείς Τμημάτων Ενδοοικογενειακής Βίας, ευρισκόμενες/οι στην πρώτη γραμμή αντιμετώπισης περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας κατά γυναικών, είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοποιημένες/οι ως προς αυτά τα αδικήματα και, ελλείψει εξειδικευμένου προσωπικού, αναλαμβάνουν και ρόλους ψυχολόγου και κοινωνικού λειτουργού. Ιδιαίτερα στη διάρκεια των ακροάσεων, πολλές γυναίκες που απευθύνονται ζητώντας πληροφόρηση αποκρύπτουν, από ντροπή κι ενοχές, ότι η κακοποιητική συμπεριφορά αφορά τις ίδιες, ισχυριζόμενες ότι ρωτούν για κάποια φίλη ή συγγενή τους. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, για να συμβουλευτεί σωστά και να δώσει κατάλληλη καθοδήγηση ο/η εισαγγελέας:

«... πρέπει να έχει χειρουργική διεισδυτικότητα γιατρού γιατί πολλά πράγματα δεν λέγονται... Χρειάζεται διεισδυτική ματιά, χρειάζεται ζήλος στο πρόβλημα».

«... να μπορεί να διαβάσει ακόμα και τη σιωπή και τα μάτια των ανθρώπων».

Συνήθης διαδικασία

Με την κλασική διαδικασία, οι συνομιλήτριές/τές μου εισαγγελείς Ενδοοικογενειακής Βίας, παραλαμβάνουν και διαχειρίζονται κατά προτεραιότητα τις μηνύσεις που καταθέτουν οι ίδιες οι παθούσες ή οι δικηγόροι τους, καθώς και τις δικογραφίες που παραλαμβάνουν από τα διάφορα περιφερειακά Αστυνομικά Τμήματα ή τη ΓΑΔΑ. Δικογραφίες σχηματίζονται και από έγγραφα που δίνουν πληροφορίες για περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας τα οποία πρωτοκολλώνται

και δίνουν αφορμή για ν' ανοίξουν νέες δικογραφίες. Ακολουθεί προκαταρκτική εξέταση, όπου λαμβάνονται ένορκες ή ανωμοτί καταθέσεις, αν έχουν υποστήριξη κατηγορίας, δίδονται έγγραφες εξηγήσεις, προσκομίζονται έγγραφα από φορείς, υπηρεσίες (π.χ. ιατροδικαστικές) και ειδικούς, κοινωνικές εκθέσεις που μπορεί να απαιτούνται, και κατόπιν είτε ασκείται ποινική δίωξη και η υπόθεση παραπέμπεται στο ακροατήριο είτε πηγαίνει στον ανακριτή αν η δίωξη αναφέρεται σε κακούργημα. Στο αρχείο οι υποθέσεις μπαίνουν όταν δεν υπάρχουν ενδείξεις ενοχής ή έχει εξομαλυνθεί η διαφορά μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών μετά από τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης, οπότε και παύει η δίωξη. Αδύναμο σημείο του αδικήματος της ενδοοικογενειακής βίας αποτελεί η δυνατότητα ύπαρξης αποδείξεων, γιατί στις οικογενειακές διαφορές συνήθως δεν υπάρχουν μάρτυρες και το ζήτημα των αποδείξεων είναι καθοριστικής σημασίας. Για τον λόγο αυτό οι εισαγγελείς, στο στάδιο των ακροάσεων, συμβουλεύουν τις ενδιαφερόμενες, ακόμα κι αν δεν επιθυμούν να μηνύσουν τον δράστη, να επιδιώκουν έστω μια καταγραφή των γεγονότων της κακοποίησης στο βιβλίο συμβάντων του οικείου Αστυνομικού Τμήματος, καθώς και να ζητούν έγγραφη ιατρική γνωμάτευση σε περίπτωση επίσκεψής τους σε νοσοκομείο, γιατί είναι χρήσιμο αυτά τα έγγραφα να υπάρχουν σε περίπτωση που αργότερα οι παθούσες θελήσουν να τα αξιοποιήσουν.

Αυτόφωρη διαδικασία

Στην περίπτωση της αυτόφωρης διαδικασίας, η παθούσα μεταβαίνει στο αρμόδιο Αστυνομικό Τμήμα και υποβάλλει μήνυση που καταγράφεται από τους αστυνομικούς, οι οποίοι ενημερώνουν αμέσως τον/την εισαγγελέα (υπάρχει διαθέσιμος όλο το 24ωρο) ότι έχει προκύψει περιστατικό ενδοοικογενειακής βίας σε βάρος της.

«Ρωτάω το είδος και την έκταση των σωματικών βλαβών που έχει υποστεί η γυναίκα και κρατάμε τον δράστη, δεν τον αφήνουμε ελεύθερο... Ασκούμε ποινική δίωξη αφού προηγουμένως η αστυνομία δώσει παραγγελία για ιατροδικαστική εξέταση... Την επομένη, όταν προσέρχεται ενώπιόν μας ο δράστης, μελετώντας το υλικό κάνω ένα χαρακτηρισμό της σωματικής βλάβης, αν είναι επικίνδυνη, βαριά ή απλή, και αφού του απαγγείλω την κατηγορία, ακολουθείται η διαδικασία του αυτοφώρου».

Ωστόσο, πριν εισαχθεί η υπόθεση στο δικαστήριο, ο/η εισαγγελέας οφείλει να ρωτήσει τις δύο πλευρές αν επιθυμούν να ακολουθηθεί η διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης. Αν αυτές δεν συμφωνήσουν, τότε η υπόθεση προχωρά κατευθείαν στο ακροατήριο. Συνήθως η εκδίκαση της υπόθεσης παίρνει αναβολή είτε γιατί ζητείται από τον δράστη είτε γιατί η ιατροδικαστική έκθεση, η οποία αποτελεί ουσιώδες έγγραφο για την πορεία της διαδικασίας και την επιμέτρηση της ποινής, δεν έχει προλάβει ακόμα να συνταχθεί.

Εδώ ο νόμος επιχείρησε μια σημαντική καινοτομία όσον αφορά τη διάπραξη εγκλημάτων ενδοοικογενειακής βίας.

«Αν κριθεί απαραίτητο για την προστασία της σωματικής και ψυχικής υγείας του θύματος,

μπορεί με αιτιολογημένη διάταξη να επιβληθούν στον κατηγορούμενο περιοριστικοί όροι ακόμα και από τον εισαγγελέα».

Δηλαδή πριν από τον αρμόδιο ανακριτή ή το δικαστήριο, σ' ένα στάδιο που μπορεί να μην υπάρχει καν απόφαση ασφαλιστικών μέτρων και γνωρίζοντας πόσο χρονοβόρες είναι οι διαδικασίες έκδοσης, έχουμε μια πρώτη ασφαλιστική δικλείδα για την προστασία του θύματος, μια προσωρινή λύση μέχρι να υπάρξει οριστική δικαστική απόφαση. Ο κυριότερος περιοριστικός όρος που επιβάλλεται συνήθως είναι η υποχρέωση του δράστη σε μετοίκηση. Οφείλει δηλαδή ο δράστης να εγκαταλείψει την κοινή κατοικία και δεν του επιτρέπεται να προσεγγίζει την εγκαλούσα στην κατοικία της ή στον χώρο εργασίας της.

Ποινική Διαμεσολάβηση

Ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης είναι ένα ακόμη εργαλείο στα χέρια του εισαγγελέα, το οποίο τέθηκε σε ισχύ μετά τη θέσπιση του νομοθετικού πλαισίου του 2006. Αφορά μόνον πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας και σηματοδοτεί την προσπάθεια του νομοθέτη για ειρηνική εξωδικαστική επίλυση της ενδοοικογενειακής διαφοράς. Στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης, ο εισαγγελέας καλεί τον κατηγορούμενο και το θύμα και τους ρωτά αν επιθυμούν να αποδεχτούν τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης.⁶ Σε περίπτωση που και τα δύο μέρη συναινέσουν, συντάσσεται σχετικό έγγραφο σύμφωνα με το οποίο ο δράστης υποχρεούται να δηλώσει ανεπιφύλακτα ότι α) δεν θα τελέσει στο μέλλον οιαδήποτε πράξη ενδοοικογενειακής βίας, β) δέχεται να μείνει εκτός της κοινής οικίας όπου συγκατοικεί με το θύμα, για εύλογο χρονικό διάστημα, εφ' όσον το θύμα το επιθυμεί, γ) δέχεται να παρακολουθήσει ειδικό συμβουλευτικό-θεραπευτικό πρόγραμμα σε δημόσιο φορέα,⁷ και δ) θα αποκαταστήσει τις συνέπειες των πράξεών του ή θα καταβάλει στο θύμα χρηματική αποζημίωση.

Εφόσον το θύμα συμφωνήσει, υπογράφεται το σχετικό πρακτικό και από τους δύο διαδικούς και η δικογραφία τοποθετείται στο αρχείο. Αν ο δράστης συμμορφωθεί με τους όρους για χρονικό διάστημα 3 ετών, η διαδικασία ολοκληρώνεται και παύει η ποινική αξίωση εκ μέρους της πολιτείας. Σε περίπτωση όμως που αυτός δεν τηρήσει τους όρους, είτε γιατί υποτροπιάσει είτε γιατί δεν ολοκλήρωσε το θεραπευτικό πρόγραμμα που του επιβλήθηκε, ο εισαγγελέας ανασύρει τη δικογραφία από το αρχείο και η ποινική διαδικασία συνεχίζεται κανονικά.

Πολλές υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας διευθετούνται με τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης – λιγότερες περιπτώσεις εξαρχής και περισσότερες στην πορεία, όταν οι εμπλεκόμενοι παύουν να βρίσκονται εν βρασμώ και καταλήγουν ότι τους συμφέρει περισσότερο να

6. Με τον ν. 5090/2024, σε πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας, εκτός από τον αρμόδιο εισαγγελέα, τη δυνατότητα ποινικής διαμεσολάβησης μπορεί να διερευνήσει και ο αρμόδιος ανακριτικός υπάλληλος. Δεν χωρεί ποινική διαμεσολάβηση σε πολύ σοβαρά πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας, ακόμα και αν συναινεί το θύμα.

7. Με τον ν. 5090/2024, στα προγράμματα που υποχρεούται να παρακολουθήσει ο δράστης προστίθεται και πρόγραμμα απεξάρτησης για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας σε δημόσιο φορέα ή ιδιωτικό φορέα εποπτευόμενο από δημόσιο.

συμβιβαστούν γιατί έχουν μικρά παιδιά να μεγαλώσουν, κοινά περιουσιακά στοιχεία να διαχειριστούν και οι δικαστικοί αγώνες χρονίζουν και τους εξαντλούν ψυχικά και οικονομικά. Επίσης, σε περιπτώσεις ψυχικών διαταραχών, ουσιοεξαρτήσεων ή αλκοολισμού, η βοήθεια των ειδικών του θεραπευτικού προγράμματος που επιβάλλεται στο δράστη αποτελεί γι' αυτόν πρόσθετο όφελος.

Μερικοί εισαγγελικοί λειτουργοί αμφισβητούν την ουσιαστική αξία του θεσμού και διατυπώνουν την άποψη ότι δεν είναι παρά μια τυπική διαδικασία χωρίς αντίκρισμα γιατί δεν υπάρχουν οι αρμόδιοι φορείς με τους οποίους μπορούν να συνεργαστούν ώστε να υλοποιηθεί το έργο της διαμεσολάβησης:

«Στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη είναι πιο οργανωμένα τα πράγματα. Υπάρχει το ΕΚΚΑ (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης). Στην επαρχία όμως δεν υπάρχουν φορείς. Επιλαμβάνονται οι κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου που είναι επιφορτισμένες με χίλια πράγματα και δεν ασχολείται κανείς».

«Δεν έχουμε συνεργασία για να υλοποιήσουμε τη διαδικασία. Ουσιαστικά επαφίεται στο φιλότιμο του κάθε εισαγγελικού λειτουργού πώς θα γίνει η ποινική διαμεσολάβηση».

«Καμία προστασία ή βοήθεια δεν χορηγείται στα θύματα ενδοοικογενειακής βίας, πολλώ δε μάλλον κανένα θεραπευτικό πρόγραμμα δεν έχει προβλεφθεί για τον δράστη... Δεν υπάρχουν αρμόδιοι φορείς, και φυσικά υπάρχει απροθυμία του κράτους να στηρίξει βοηθητικά κι ενισχυτικά προγράμματα οικονομικά».⁸

Πρέπει ωστόσο να τονιστεί ότι οι περισσότεροι δικαστικοί λειτουργοί θεωρούν το θεσμό κατ' αρχήν καινοτόμο και αναμένουν τη λειτουργία και ενίσχυση των υποστηρικτικών δομών με τα εξειδικευμένα επαγγελματικά στελέχη που απαιτούνται για την ολοκληρωμένη εφαρμογή του θεσμού της διαμεσολάβησης.

Δικαστές

Ο δικαστής έχει αρμοδιότητα στην εκδίκαση μιας υπόθεσης ενδοοικογενειακής βίας είτε στο στάδιο της ανάκρισης είτε στο στάδιο του ακροατηρίου. Η διαδικασία εκδίκασης μιας τέτοιας υπόθεσης είναι ίδια όπως σε οποιαδήποτε άλλη ποινική δίκη. Μετά από απόφαση του εισαγγελέα να ασκήσει ποινική δίωξη, η υπόθεση εισάγεται στο ακροατήριο είτε με την αυτόφωρη είτε με την τακτική διαδικασία. Η δίκη μπορεί να διεξαχθεί και κεκλεισμένων των θυρών, αν το δικαστήριο κρίνει ότι η δημοσιότητα μπορεί να βλάψει την ήδη επιβαρυνμένη ψυχική κατάσταση του κακοποιημένου θύματος. Στη συνέχεια το δικαστήριο διενεργεί εξέταση της παθούσας πρωτίστως, αλλά και των άλλων μαρτύρων εφόσον υπάρχουν, εξετάζει πιθανά έγγραφα, και μετά την απολογία του κατηγορούμενου ο εισαγγελέας προτείνει ή όχι την ενοχή του, το δε δικαστήριο αποφασίζει να τον αθώσει ή να τον καταδικάσει με ή χωρίς ελαφρυντικά.

8. Για μια εμπειριστατωμένη κριτική ανάλυση του θεσμού, βλ. Στεφανίδου, Α. (2010). *Ενδοοικογενειακή Βία, Η έννοια της οικογένειας και η διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης*. Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 75-107.

Όπως γίνεται αντιληπτό, οι δικαστές διαχειρίζονται το τελευταίο στάδιο μιας υπόθεσης ενδοοικογενειακής βίας, της οποίας η προετοιμασία έχει διεξαχθεί στο προηγούμενο στάδιο της εισαγγελίας. Οι υποθέσεις φθάνουν στο ακροατήριο με συγκεκριμένη κατηγορία, και υπάρχουν ήδη οι πρώτες καταθέσεις και τα έγγραφα στα οποία χρειάζεται να στηριχτούν για να ολοκληρώσουν τη διαδικασία. Δεν έχουν το εύρος των αρμοδιοτήτων και τα εργαλεία που έχουν στα χέρια τους οι εισαγγελείς, και κύριο μέλημά τους αποτελεί η σωστή εφαρμογή της συγκεκριμένης νομοθεσίας για την ενδοοικογενειακή βία.⁹ Έτσι οι δικαστές διατηρούν μια απόσταση από το τι γίνεται πριν και μετά την ακροαματική διαδικασία, και οι υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών αποτελούν γι' αυτούς μια «δικαστική ρουτίνα».

Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές φορές, προϋπόντος και του χρόνου (μέχρι να φτάσει να εκδικαστεί μια υπόθεση μπορεί να περάσουν και 5-6 χρόνια), οι εντάσεις μεταξύ των μερών έχουν αμβλυνθεί, είτε γιατί οι σχέσεις τους αποκαταστάθηκαν είτε γιατί πήραν διαζύγιο, οπότε συχνά επιχειρείται υπαναχώρηση από την πλευρά του θύματος, τα γεγονότα ανακαλούνται και οι καταθέσεις του στο δικαστήριο διαφοροποιούνται.

«Οι γυναίκες έρχονται στο ακροατήριο και δεν επιθυμούν την ποινική τιμωρία του συζύγου τους... Λένε ότι τώρα εκείνος έχει αλλάξει κι ότι εμείς θα τα βρούμε ».

«Αποφασίζει ότι τη δεδομένη στιγμή δεν θέλει να τιμωρηθεί ο σύζυγός της... ότι έγινε κατά λάθος και δεν είχε πρόθεση να της προκαλέσει σοβαρή βλάβη και ότι η ίδια ήταν υπερβολική ».

Τότε ο δικαστής, αν και δεν δεσμεύεται, μπορεί να επιδείξει επιείκεια και, λαμβάνοντας πάντοτε υπ' όψιν τη βαρύτητα των πράξεων, να συνεχίσει μεν την εκδίκαση της υπόθεσης (η δίωξη είναι αυτεπάγγελτη), αλλά να αντιμετωπίσει την συγκεκριμένη περίπτωση με λιγότερη αυστηρότητα και να εκδώσει απαλλακτική απόφαση ή να καταδικάσει τον δράστη με ελαφρυντικά.

Αναπαραστάσεις, πεποιθήσεις, στερεότυπα

Η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί ένα κοινωνικό-πολιτισμικό φαινόμενο το οποίο διαμορφώνεται και από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις που δημιουργούνται για την ερμηνεία του. Με τις αναπαραστάσεις, τις απόψεις και τις ιδέες που διατυπώνουν σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών, οι δικαστικοί λειτουργοί επιχειρούν μια κοινωνική ερμηνεία της πραγματικότητας του φαινομένου, ενώ παράλληλα συμβάλλουν και στην κατασκευή του.

9. Με τον ν. 5090/2024, σε περίπτωση επιβολής περιοριστικών όρων, το αρμόδιο δικαστικό όργανο μπορεί να ζητήσει συμβουλευτικά τη γνώμη ψυχιάτρων, ψυχολόγων και άλλων ειδικών επιστημόνων σε θέματα ενδοοικογενειακής βίας, εφόσον εργάζονται σε δημόσιο φορέα ή ιδιωτικό που εποπτεύεται από ορισμένα υπουργεία. Η παραβίαση των περιοριστικών όρων επιβάλλει στον δράστη ποινή φυλάκισης.

Μέσα από τον λόγο τους σχετικά με τα περιστατικά στα οποία επιλέγουν να αναφερθούν, την εικόνα που έχουν διαμορφώσει για τα θύματα και τους θύτες, τους φορείς με τους οποίους συνεργάζονται και τις αιτίες στις οποίες αποδίδουν την εμφάνιση του φαινομένου, αναδεικνύονται στάσεις και πεποιθήσεις τους που άλλοτε αναπαράγουν¹⁰ τα έμφυλα στερεότυπα και άλλοτε τα αποδομούν αντικρούοντάς τα.

Αναφορικά με τα στερεότυπα, αξίζει να σημειωθούν τα εξής. Αν και οι αποφάσεις των δικαστικών λειτουργών, όπως και των άλλων φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, καθορίζονται πρωταρχικά από τον νόμο και τους επαγγελματικούς κανόνες, αυτοί δεν αρκούν για να καλύψουν ολόκληρο το φάσμα των προβλημάτων και δραστηριοτήτων με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι. Το εναπομείναν, στη διακριτική τους ευχέρεια, ελεύθερο τμήμα καλύπτεται και από απλουστευτικές θεωρίες της καθημερινότητας,¹¹ που προσλαμβάνονται ως δεδομένες και κοινωνικά αποδεκτές, και που σκοπό έχουν να διευκολύνουν την πρακτική αντιμετώπιση των προβληματικών καταστάσεων.

Η γυναίκα ως θύμα

Στις αναπαραστάσεις των δικαστικών λειτουργών διαγράφεται η εικόνα του θύματος μέσα από τα περιστατικά που οι ίδιοι έχουν διαχειριστεί. Αναφέρονται σε γυναίκες που καταφεύγουν στη δικαιοσύνη μετά από πολυάριθμα επεισόδια ενδοοικογενειακής βίας ή και μετά από μακροχρόνια κακοποίησή τους, κυρίως όταν θεωρήσουν ότι κινδυνεύουν οι ίδιες ή τα παιδιά τους. Έτσι αναδεικνύονται στο λόγο τους οι εικόνες:

• **Του ενοχοποιημένου θύματος**, που ανέχεται την κακοποίηση:

«Τα θύματα σίγουρα υφίστανται όσα ανέχονται».

«Η χειραφέτηση υπάρχει μόνο σε συγκεκριμένες κατηγορίες γυναικών, η πλειοψηφία βρίσκεται σε σύγχυση προτύπων... Η γυναίκα αισθάνεται ότι πρέπει να περνάει από τον ένα πατερούλη στον άλλο».

Τα χαρακτηριστικά των θυμάτων αυτών σύμφωνα με τους συνομιλητές/τριές μου είναι: Η αδύναμη προσωπικότητα που τους στερεί τη δύναμη ν' αντιδράσουν. Η χαμηλή αυτοπεποίθηση. Η μειονεκτική θέση στην οποία η γυναίκα τοποθετεί τον εαυτό της, γιατί πιστεύει ότι της αξίζει αυτή η συμπεριφορά και αυτοενοχοποιείται. Ο εθισμός στην κακοποίηση, που την προτρέπει να ζει μέσα στην αυτολύπηση, το περιθώριο και τη ντροπή.

«Μια γυναίκα που θα ανεχτεί τη συστηματική κακοποίηση και δεν θα αντιδράσει. Κάτι

10. Τσίγκανου Ι., Κάββουρα Θ., κ.ά. (2020). *Βιβλιογραφική Επισκόπηση, Ερευνητικό Έργο Κοινωνικές Αναπαραστάσεις, Πεποιθήσεις και Στερεότυπα για την Ενδοοικογενειακή Βία κατά των Γυναικών στην Ελλάδα*. Αθήνα, ΕΚΚΕ, σ. 210-485.

11. Λαμπροπούλου Ε. (1997). *Η Κατάσταση της Κοινωνικής Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, σ. 84-87.

σημαίνει αυτό».

«Η γυναίκα κακοποιείται γιατί έχει συνηθίσει, έχει εκγυμναστεί στην κακοποίηση από την οικογένειά της».

«Πιστεύει ότι είναι φυσιολογικό, ότι αποτελεί **μέρος του να είναι γυναίκα**».

Αναφέρονται ωστόσο και κάποιες περιπτώσεις γυναικών που αν και είναι επαγγελματικά επιτυχημένες και δυναμικές στο κοινωνικό τους περιβάλλον, στην ιδιωτική τους ζωή επιτρέπουν στον εαυτό τους να υφίσταται βία.

«Ξέρω δικηγόρινα και γιατρό που υφίστανται βία αλλά δεν χωρίζουν γιατί θα χάσουν το κοινωνικό status».

• **Του στωικού θύματος**, που επιδεικνύει μια «**ανωτερότητα**» γιατί έχει μικρά παιδιά:

«Πολλές φορές το θύμα δείχνει μια **γενναιοδωρία**, μια **μεγαλοψυχία** όταν έχει παιδιά».

«Το ανέχονται για να σώσουν τα παιδιά τους».

• **Του εξαρτημένου θύματος**, στις περιπτώσεις που το θύμα δεν εργάζεται και είναι οικονομικά εξαρτημένο από τον δράστη, αν και υπάρχουν και περιπτώσεις που η εξάρτηση δεν είναι οικονομική αλλά καθαρά συναισθηματική.

• *Του απληροφόρητου θύματος*, που προέρχεται συνήθως από χαμηλά στρώματα, χωρίς μόρφωση και δεν γνωρίζει ότι δικαιούται προστασία:

«Νομίζουν ότι υπάρχει μια νομοτέλεια και καλώς το υφίστανται όλο αυτό γιατί είναι γυναίκες και έτσι τις έπλασε η φύση».

• Αλλά και **του ψευδόμενου θύματος** που καταθέτει ψευδείς κατηγορίες εναντίον του συζύγου για να επιτύχει μια καλύτερη διαπραγμάτευση εν όψει διαζυγίου σχετικά με τη διατροφή και την επιμέλεια των παιδιών:

«Η μήνυση που κατέθεσε η μητέρα ήταν μήνυση για ενδοοικογενειακές ασελγείς πράξεις του πατέρα προς την κόρη και απεδείχθη ψευδής, για να εισπράξει άλλα οφέλη».

Σε πολλές περιπτώσεις, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι συχνό το φαινόμενο της υπαναχώρησης των θυμάτων όταν η υπόθεση έχει φτάσει στο ακροατήριο, οπότε και επιχειρούν να ανακαλέσουν την κατάθεσή τους για να μην τιμωρηθεί ο δράστης. Οι λόγοι, κατά τις συνομιλήτριες/τες μου, ποικίλλουν:

«Από φόβο ότι αν καταδικαστεί μπορεί να γίνει πιο επικίνδυνος για εκείνη και τα παιδιά».

Γιατί θεωρούν ότι είναι ένοχες οι ίδιες επειδή τον προκάλεσαν και τους αξίζει η κακοποίηση που υφίστανται οπότε ισχυρίζονται:

«Δεν φταίει αυτός, εγώ τον προκαλώ και με χτυπάει».

«Είναι καλός άνθρωπος και πατέρας, αλλά λιγάκι νευρικός, οξύθυμος».

«Μα κι εγώ τον είδα μεθυσμένο και δεν έπρεπε εκείνη την ώρα να τον τσιτώσω».

Όπως είπαν οι συνομιλήτριές μου:

«Θέλουν να συγχωρήσουν το δράστη επειδή πιστεύουν πως μετάνιωσε. Κοροϊδεύουν τον εαυτό τους ότι δεν θα επαναληφθεί. Αλλά δυστυχώς γίνεται ξανά και ξανά...».

Ο άνδρας ως θύτης

Τα χαρακτηριστικά του δράστη ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών, όπως αναδεικνύονται μέσα από τις αναπαραστάσεις των δικαστικών λειτουργιών της έρευνας, προσανατολίζονται κυρίως προς δύο κατευθύνσεις:

Το ψυχολογικό προφίλ του και το κοινωνικό περιβάλλον απ' όπου προέρχεται. Σχετικά με το ψυχολογικό του προφίλ:

«Όταν ο δράστης παραπέμπεται για ενδοοικογενειακή βία, ο νόμος φωτογραφίζει το πορτραίτο ενός **ψυχοπαθούς**».

Ο δράστης χαρακτηρίζεται ως «**ψυχοπαθολογική περίπτωση**», άνθρωπος νευρικός, χωρίς φραγμούς και όρια στο θυμό του,

«ο οποίος αν δεν αναχαιτιστεί έγκαιρα αποκτηνώνεται, γι' αυτό πρέπει να καταγγέλλεται από την πρώτη φορά».

Χαρακτηρίζεται ως άνθρωπος «με χαμηλή αυτοεκτίμηση και φοβικά σύνδρομα... δειλός, που φοβάται **τον δυναμισμό που έχει η γυναίκα**».

«Έχει ελλιπή προσωπικότητα... και προσπαθεί να καλύψει τις ανασφάλειές του. Είναι ναρκισσιστής, εγωκεντρικός και ανώριμο άτομο».

Ωστόσο, ειπώθηκε και ότι «έχει να κάνει και με την **ανθρώπινη φύση**...». Στα κοινωνικά χαρακτηριστικά των δραστών, κυριαρχεί η πεποίθηση ότι:

«Είναι ο ίδιος θύμα κακοποίησης μέσα στην πατριαρχική κουλτούρα της οικογένειάς του κατά τη παιδική του ηλικία».

«Είναι εξοικειωμένος με τη βία, που την αναπαράγει και στη μετέπειτα ζωή του».

Κάποιοι προέρχονται από πολιτισμικά και θρησκευτικά περιβάλλοντα, π.χ. Ασιατών ή μουσουλμάνων, όπου νομιμοποιείται η άσκηση ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών και επομένως «... δεν προσλαμβάνεται αυτή η συμπεριφορά ως κακοποιητική».

Έγινε ακόμα αναφορά σε περιπτώσεις Αλβανών και Ρομά που συχνά διαπράττουν «... ιδιαίτερα αδικήματα που σχετίζονται με τη γενετήσια ζωή της γυναίκας», αλλά και νέων παιδιών, με εξάρτηση από ναρκωτικές ουσίες, τα οποία κακοποιούν τις μητέρες τους.

Οι αιτίες

Οι περισσότερες θεωρητικές προσεγγίσεις όσον αφορά τα αίτια του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας δίνουν έμφαση σε παράγοντες όπως η πατριαρχική δομή της κοινωνίας, οι έμφυλες ανισότητες και η κατανομή της εξουσίας ανάλογα με το φύλο. Υποστηρίζουν επίσης ότι αιτία δεν αποτελεί η σύγκρουση ανάμεσα στα εμπλεκόμενα πρόσωπα, όσο η επιθυμία του άνδρα όχι απλά να καθυποτάξει αλλά να θέσει υπό ολοκληρωτική επιβολή και κυριαρχία του τη γυναίκα, εκδηλώνοντας μια αυταρχική συμπεριφορά που του παρέχει την αίσθηση της παντοδυναμίας μέσα στη σχέση.¹² Κάποιοι δικαστικοί λειτουργοί εκφράζουν ανάλογες πεποιθήσεις για τα αίτια, οι οποίες αποτυπώνονται σε φράσεις όπως:

12. Μπούνα Α., Παπάνης Ε. (2020). *Αόρατα Όρια*, ό. π., σ. 42.

«Πιστεύω ότι είναι θέμα εξουσίας»,

«Βλέπει τη γυναίκα σαν κτήμα του και ασκεί εξουσία επάνω της»,

«Σκοπός του είναι η χειραγώγηση και ο έλεγχος του θύματος».

Στις αιτίες της ενδοοικογενειακής βίας σε ατομικό επίπεδο, οι δικαστικοί λειτουργοί περιλαμβάνουν: τις ψυχικές διαταραχές και τα ψυχολογικά προβλήματα, τον αλκοολισμό, την ερωτική αντιζηλία, την εκδίκηση, την προκλητική συμπεριφορά του θύματος, την επιδίωξη της επιμέλειας των παιδιών και την απαγόρευση επικοινωνίας με τον πατέρα μετά από διαζύγιο, τις οικονομικές διαφορές, την έλλειψη παιδείας, τις πιέσεις στον εργασιακό χώρο. Ενώ, σε κοινωνικό επίπεδο, αναφέρουν: την έλλειψη αξιών και τον υλιστικό τρόπο ζωής, τη συνεχή προβολή της βίας από την τηλεόραση, την κουλτούρα ορισμένων κοινωνικών ομάδων που υποτιμά βιανούσα τη θέση της γυναίκας.

Τονίστηκε επίσης η αυξημένη συχνότητα της ενδοοικογενειακής βίας «σε κλειστές, μικρές κοινωνίες της επαρχίας», όπου κυριαρχούν απηρχαιωμένα έμφυλα στερεότυπα και η προσκόλλησή σε αυτά είναι ισχυρή, ενώ όλοι/ες αναφέρθηκαν στον σημαντικό ρόλο της οικογένειας για τη διαγενεακή μεταβίβαση της βίας: «όλα ξεκινούν από την οικογένεια» και από τα βιώματα της παιδικής ηλικίας που εγκλωβίζουν κάποιους στην κουλτούρα της οικογένειας τους και τους κατευθύνουν στην αναπαραγωγή των βίαιων συμπεριφορών μέσα στις οποίες μεγάλωσαν. Οι πεποιθήσεις των δικαστικών λειτουργών σχετικά με τους λόγους για τους οποίους δεν χωρίζουν τα θύματα ώστε να βγουν από την κακοποιητική σχέση είναι ότι: φοβούνται για την επικινδυνότητα του δράστη και παραμένουν στο γάμο για τα παιδιά, ή από ντροπή ικανοποιούν τις έμφυλες προσδοκίες του οικογενειακού και κοινωνικού τους περιβάλλοντος για το:

«Τι θα πει ο κοινωνικός περίγυρος»,

«Τι θα πουν οι γονείς και η κοινωνία».

Εκφράστηκε ωστόσο και η πεποίθηση ότι:

«κάποιες γυναίκες δύσκολα βγαίνουν από πλούσιους γάμους. Θεωρούν επίτευγμα το κοινωνικό status που τους προσφέρει ένας πλούσιος σύζυγος».

«Ξέρω [γυναίκα επιστήμονα] που υφίσταται βία και δεν το φανερώνει γιατί θα χάσει την οικονομική άνεση».

Σε σχέση με τις κοινωνικές τάξεις, το στερεότυπο ότι το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών αφορά τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, αν και συνεχίζει να αναφέρεται, εντούτοις έχει πλέον διαρραγεί. Έτσι κάποιες/οι δικαστικοί λειτουργοί διατυπώνουν την πεποίθηση ότι το φαινόμενο είναι μεν «διαταξικό αλλά πιο αυξημένο στις κλειστές κοινωνίες με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο», ενώ κάποιες/οι άλλοι πιστεύουν ότι «είναι εντελώς διαταξικό... από τα πιο φτωχά ως τα πιο πλούσια στρώματα...».

«Κάποτε ήταν φαινόμενο των χαμηλών στρωμάτων. Τώρα ανεβαίνει συνεχώς προς τα πάνω».

«Δεν έχει σημασία αν το πρόβλημα κρύβεται μέσα στο σκάφος ή σε μια πλούσια βίλα ή

αυτός βάζει σεκιουριτάδες να τη δείρουν ή την απειλεί ότι θα τη βγάλει τρελή και θα της πάρει τα παιδιά... Είδα μεγαλύτερη επικινδυνότητα εκεί, περισσότερο φόβο σ' αυτά τα κοινωνικά στρώματα...».

Έγινε όμως αναφορά ακόμα και σε πρόσωπα υπεράνω πάσης υποψίας:

«από υψηλά μορφωτικά στρώματα, με περγαμηνές, τεράστιες θέσεις και καθ' όλα αξιοσέβαστους στην έξω κοινωνία».

Έμφυλα στερεότυπα και διαφορές πρόσληψης της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών

Σύμφωνα με τις πεποιθήσεις των συνομιλητριών/τών μου, δεν υπάρχει διαφορά στον τρόπο που, κατά την αρμοδιότητά τους, διαχειρίζονται τα αδικήματα ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών οι άνδρες και οι γυναίκες δικαστικοί λειτουργοί, γιατί κατ' αρχήν όλοι προτάσσουν την εφαρμογή του νόμου. Ωστόσο, εμβαθύνοντας περισσότερο στη συζήτηση, οι μισοί από όσους/ες συνομίλησα πιστεύουν ότι παρ' όλα αυτά υπάρχουν έμφυλες διαφορές στον τρόπο πρόσληψης του φαινομένου: ότι «ναι, οι γυναίκες και οι άνδρες δικαστικοί λειτουργοί διαφέρουν στο πώς αντιλαμβάνονται τα γεγονότα» και ότι ο τρόπος πρόσληψης τους διαφοροποιείται :

- **Ως προς την ευαισθησία** που επιδεικνύουν οι γυναίκες δικαστικοί λειτουργοί απέναντι στο φαινόμενο της γυναικείας κακοποίησης:

«Θεωρώ ότι οι γυναίκες είναι πιο ευαισθητοποιημένες στην αδυναμία της γυναίκας... Έχουν μεγαλύτερη ενσυναίσθηση».

- **Ως προς τη γυναικεία ψυχολογία**, που την καταλαβαίνουν καλύτερα:

«Ο άντρας μπορεί να πει: μα είναι δυνατόν να έγινε αυτό και να το αποδέχτηκε αυτή η γυναίκα που φαίνεται τόσο δυναμική;»

«Η γυναικεία ψυχολογία είναι πιο διεισδυτική στο να κατανοεί θέματα όπως η βία»

- **Ως προς τη δραματοποίηση των γεγονότων:**

«Ενδεχομένως οι άνδρες να θεωρούν λίγο υπερβολική τη στάση του θύματος, ότι υπερβάλλει κάπως»,

«Ναι, εντάξει, μπορεί η γυναίκα να είναι υπερβολική, να ήταν ένα απλό σπρώξιμο»,

«Μπορεί η γυναίκα να τα λέει λίγο παραπάνω απ' ό,τι έγιναν»

- **Ως προς την αξιοπιστία:**

«Ο άνδρας πιστεύει πιο εύκολα ότι η γυναίκα προκάλεσε τον δράστη... Ότι το κάνει από εκδικητικότητα ή για άλλο λόγο, όπως π.χ. να ζητήσει διαζύγιο ή να του διακόψει την επικοινωνία με τα παιδιά».

Ή θεωρούν ότι:

«Έλα μωρέ, τα 'θελε και τα 'παθε».

- **Ως προς τα σεξουαλικά εγκλήματα**, οι άνδρες μπορεί να είναι πιο επιεικείς με τον δράστη:

«αλλιώς αντιμετωπίζει ένας άνδρας τη μαστροπεία»,

«Διαφορά έχω συναντήσει λόγω φύλου στα σεξουαλικά εγκλήματα. Αλλιώς τα βλέπει ο άνδρας όπως π.χ. στο θέμα του βιασμού μεταξύ συζύγων/συντρόφων, για το αν υπάρχει ή όχι συναίνεση».

• **Ως προς τη φυσιολογία του εγκεφάλου:**

«Λειτουργούν διαφορετικές περιοχές στον ανδρικό εγκέφαλο. Ο ανδρικός εγκέφαλος προσλαμβάνει τα ερεθίσματα πιο απλά, πιο τυποποιημένα...»

• **Ως προς τις ικανότητες:**

«Ξέρετε στα θέματα αυτά [Ενδοοικογενειακής Βίας] οι γυναίκες δικαστικοί λειτουργοί βγάζουν το φίδι απ' την τρύπα»,

«Οι άνδρες αν και είναι το ισχυρό φύλο είναι πιο συγκρατημένοι, πιο ευθυνόφοβοι. Οι γυναίκες βγαίνουν μπροστά»,

«... είναι η ικανότητα που μας έχει δώσει η φύση να διαχειριζόμαστε τη ζωή, που είναι πιο δύσκολη για τη γυναίκα...»

Ωστόσο διατυπώθηκε και η πεποίθηση ότι:

«Ναι, υπάρχει διαφορά, αλλά όχι ως προς τα φύλα – ως προς τις ηλικίες!»,

«Οι αρχαιότεροι συνάδελφοι, όχι μόνο άνδρες αλλά και γυναίκες, ήταν πολύ επιφυλακτικοί απέναντι στον νόμο [για την ενδοοικογενειακή βία] όταν πρωτοβγήκε. Οι νεότεροι όμως έχουν διαφορετικές αντιλήψεις»,

«Δεν υπάρχει σήμερα νέος άνθρωπος, συνάδελφος, που να μην είναι υποψιασμένος για το τι συμβαίνει μέσα στην οικογένεια... Δηλαδή όταν έρχεται κάποια γυναίκα με περιστατικά κακοποίησης είναι όλοι υποψιασμένοι για το τι συμβαίνει...».

Η εικόνα των συνεργαζόμενων φορέων

Στις αναπαραστάσεις των δικαστικών λειτουργών διαγράφεται και η εικόνα που έχουν αυτοί για τους επαγγελματικούς φορείς με τους οποίους συνεργάζονται. Οι δικαστές χρειάζονται κατά την άσκηση των καθηκόντων τους πραγματογνωμοσύνες, ιατροδικαστικές εκθέσεις, γνωματεύσεις κ.λπ., και συνεργάζονται με νοσοκομεία, γιατρούς, υπηρεσίες, φορείς με τους οποίους δηλώνουν ότι έχουν ικανοποιητική συνεργασία και των οποίων τον ρόλο θεωρούν:

«πολύ σημαντικό, γιατί εκείνοι έχουν μια γνώση που δεν έχει αλλά χρειάζεται δικαστής».

Την πιο στενή συνεργασία όμως έχουν οι δικαστές με τους εισαγγελείς, για τον ρόλο των οποίων εκφράζουν πολύ θετική άποψη:

«Ο εισαγγελέας ακροάσεων και οι συμβουλές του είναι μεγάλη βοήθεια για τον πολίτη. Σας έχουν πει πόσες γυναίκες έχουν χτυπήσει την πόρτα τους για βοήθεια;»

Οι συνομιλήτριες/τές μου έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στη συνεργασία τους με την Αστυνομία.

Οι δικαστές με την Αστυνομία έχουν συνεργασία μόνο όταν ασκούν ανακριτικά καθήκοντα:

«Στην επαρχία πιστεύω ότι δεν γίνεται η δουλειά που πρέπει. Οι αστυνομικοί δεν έχουν

τα μέσα, δεν έχουν εξειδίκευση. Υπάρχουν όμως Τμήματα με εξειδικευμένους αστυνομικούς και αξιόλογα στελέχη... που είναι πολύ καλά οργανωμένα και η συνεργασία μας είναι άψογη»

Οι εισαγγελείς ωστόσο έχουν συνεχή και στενή συνεργασία με την Αστυνομία. Η εικόνα τους είναι ότι στα περιφερειακά Αστυνομικά Τμήματα δεν γίνεται σωστή διαχείριση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών. Ότι ο ρόλος των αστυνομικών εκεί είναι περισσότερο διεκπεραιωτικός παρά ουσιαστικός, και ότι αυτό έχει ως συνέπεια να γίνονται λάθη διαχείρισης. Πιστεύουν ότι τα Αστυνομικά Τμήματα της περιφέρειας είναι αποδεκατισμένα και εστιάζουν στη βαρύτερη εγκληματικότητα, όπως ληστείες κ.λπ. Ισχυρίζονται επίσης ότι οι αστυνομικοί θεωρούν πως οι διενέξεις μεταξύ των ζευγαριών αποδυναμώνονται με την πάροδο του χρόνου κι έτσι δεν αξιολογούν τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας ως σοβαρά. Επειδή «όσο πιο επαρχιακό είναι ένα Τμήμα, και όλοι τα κάνουν όλα και δεν υπάρχει εξειδίκευση, μπορεί να θέλουν [οι αστυνομικοί] ακόμα και να υποβαθμίσουν κάποια περιστατικά».¹³

Είναι λοιπόν διαφορετικό να προσφύγει κάποια γυναίκα σε Αστυνομικό Τμήμα μικρής περιοχής,

«όπου όλοι γνωρίζονται μεταξύ τους, γνωρίζουν τον άνδρα της και την ίδια, και άλλο να πάει στα Κεντρικά που κανείς δεν τη γνωρίζει και έχει δίπλα της και ειδικό ψυχολόγο».

Επομένως, η αστυνομία δεν λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο σε κάθε πόλη:

«Όσο πιο μικρή η πόλη, τόσο πιο πολλά προβλήματα στη λειτουργία [των Τμημάτων]».

Έτσι, όλοι οι δικαστικοί λειτουργοί και ιδιαίτερα οι εισαγγελείς δίνουν μεγάλη σημασία στην εξειδίκευση και έχουν υποδεχθεί θετικά το γεγονός της δημιουργίας Ειδικού Τμήματος Ενδοοικογενειακής Βίας στα κεντρικά γραφεία της ΓΑΔΑ. Όπως διατυπώθηκε χαρακτηριστικά από εισαγγελικό λειτουργό:

«Η αστυνομία έχει κάνει τρομερά βήματα, τουλάχιστον στις μεγάλες πόλεις... Στα Ειδικά Τμήματα Ενδοοικογενειακής Βίας της Αστυνομίας υπάρχουν αξιόλογοι επαγγελματίες που βοηθούν κι εμάς στο δικό μας έργο».

Σ' αυτές τις ειδικές υπηρεσίες, τα στελέχη ασχολούνται μόνο με την ενδοοικογενειακή βία και

«είναι νέοι άνθρωποι, πολύ καταρτισμένοι, έτοιμοι να στηρίζουν και ψυχολογικά τη γυναίκα που θα καταφύγει σ' αυτούς για βοήθεια και να θέσουν και τα σωστά ερωτήματα».

Επίσης «είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένοι με το θέμα και ζητούν λεπτομερείς συμβουλές για το πώς να δράσουν όταν κάποιος δράστης είναι επικίνδυνος, σε ποιον ξενώνα να απευθυνθούν όταν μια γυναίκα χρειάζεται καταφύγιο... Στα Κεντρικά, εκεί να δεις γνώση, ετοιμότητα και εξειδίκευση!».

13. Σύμφωνα με τον ν. 5090/2024, οι αστυνομικές αρχές που λαμβάνουν γνώση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας υποχρεούνται αμελλητί να ενεργούν ώστε να παρέχουν στα θύματα ηθική, υλική και κοινωνική συμπαράσταση, μαζί με τους διευρυμένους φορείς του δημόσιου τομέα που παρέχουν συνδρομή για αυτές τις περιπτώσεις.

Όπως το έθεσε δικαστικός λειτουργός:

«Τα νέα παιδιά στην αστυνομία με τα οποία συνεργαζόμαστε εμείς ως ανακριτές έχουν βγει από πανεπιστημιακές σχολές και είναι εξαιρετικά».

Και κλείνει λέγοντας:

«Εγώ θα το βάλω ηλικιακά. Οι νεότεροι είναι καλύτεροι από τους παλιούς!».

Συμπεράσματα – Προτάσεις

Οι αναπαραστάσεις των δικαστικών λειτουργών για την ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών διαμορφώνονται μέσα από τα περιστατικά που αντιμετωπίζουν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, καθώς και από τον τρόπο που τα ερμηνεύουν και τα αντιλαμβάνονται, αφ' ενός μεν μέσα από το φίλτρο του νόμου, αφ' ετέρου δε μέσα από προσωπικές τους προσλαμβάνουσες και κοινωνικά κατασκευασμένες θεωρήσεις.

Οι εισαγγελείς αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους όχι μόνον ως διωκτικό αλλά και ως ευρύτερα κοινωνικό. Αυτό γίνεται κατανοητό, μεταξύ άλλων, από τη συμβουλευτική καθοδήγηση που ασκούν στο Τμήμα Ακροάσεων, αλλά και από τη συμβολή τους στην ειρηνική διευθέτηση των ενδοοικογενειακών διαφορών μέσα από την εξωδικαστική διαδικασία της Ποινικής Διαμεσολάβησης. Ωστόσο, στον λόγο τους συχνά διακατέχονται από απογοήτευση και ματαίωση όταν το ίδιο πρόσωπο εμφανίζεται μπροστά τους για το ίδιο αδίκημα ενδοοικογενειακής βίας ξανά και ξανά. Οι περισσότεροι/ες δικαστές και εισαγγελείς με τους οποίους συνομίλησα καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών δεν αντιμετωπίζεται μόνο με κατασταλτικά μέσα. Ότι είναι ένα κοινωνικό-πολιτισμικό φαινόμενο για το οποίο δεν επαρκούν οι ποινικές κυρώσεις. Πιστεύουν ότι δεν αρκεί μόνο η άσκηση κοινωνικού ελέγχου από τους επίσημους φορείς της κρατικής εξουσίας, αλλά απαιτείται και η έκφραση της κοινωνικής αποδοκιμασίας, της μη ανοχής παρόμοιων συμπεριφορών μέσα από την ενεργοποίηση του ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου, που καθιερώνει νέες κοινωνικές νόρμες με τις οποίες σταδιακά κοινωνικοποιούνται οι νεότερες γενιές.

Τα αδικήματα τα οποία εκθέτουν στις αναπαραστάσεις τους οι δικαστικοί λειτουργοί αφορούν κυρίως τη σωματική κακοποίηση των γυναικών (σωματικές βλάβες), η οποία όμως σχεδόν πάντα συνοδεύεται και από λεκτική και ψυχολογική βία, απειλές και εξυβρίσεις. Η χρήση σεξουαλικής βίας δεν φθάνει συχνά στα δικαστήρια, καθώς δεν είναι εύκολο να αποδειχθεί, αλλά οι συνομιλήτριες/τές μου ισχυρίζονται ότι την αντιλαμβάνονται έμμεσα, από τα συμφραζόμενα των καταθέσεων και τα περιγραφόμενα γεγονότα.

Τα περιστατικά που φθάνουν στα δικαστήρια αποτελούν την κορυφή του παγόβουνου της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών. Η αθέατη πλευρά του φαινομένου είναι πολύ βαθύτερη και παραμένει αθέατη εξαιτίας και του προβλήματος της δυσχέρειας των αποδείξεων.

Η τάση του φαινομένου χαρακτηρίστηκε αυξητική ακόμα και πριν από την έκρηξη της πανδημίας και εντάθηκε ακόμα περισσότερο κατά τη διάρκειά της: «το Αυτόφωρο γεμίζει με υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας». Προσδιορίστηκε όμως και ο κύριος εντοπισμός του φαινομένου: «η ελληνική επαρχία έχει μεγάλη πληγή στην ενδοοικογενειακή βία».

Εντύπωση προκαλεί η διαπίστωση από τους συνομιλητές/τριές μου ότι τα τελευταία χρόνια το φαινόμενο δεν περιορίζεται στα χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα όπως παλαιότερα, αλλά εξελίσσεται όλο και περισσότερο σε διαταξικό, αφορώντας και πιο μορφωμένα και με υψηλές θέσεις πρόσωπα.

Στις πεποιθήσεις τους σχετικά με τους λόγους εκδήλωσης συμπεριφορών ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών κυριαρχούν ως αίτια: η επιδίωξη του δράστη να ασκεί απόλυτη εξουσία και να χειραγωγεί τη γυναίκα ως κτήμα του, η διαγενεακή μεταβίβαση της βίας, καθώς και κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες που καθορίζουν τις αξίες και τους έμφυλους ρόλους σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (όπως π.χ. Ρομά ή μουσουλμάνους). Η υπερπροβολή της βίας από την τηλεόραση καταδικάστηκε απ' όλους, στο δε ατομικό επίπεδο κυριάρχησαν ως αίτια τα κακοποιητικά βιώματα της παιδικής ηλικίας, ο εθισμός σε αλκοόλ και ουσίες, τα οικονομικά και ψυχολογικά προβλήματα, η ερωτική αντιζηλία.

Η εικόνα του θύματος διαγράφεται στις αναπαραστάσεις των συνομιλητών/τριών μου ως γυναίκα με αδύναμη, παθητική προσωπικότητα και χαμηλή αυτοπεποίθηση, που, πιστεύοντας ότι αξίζει την κακοποιητική συμπεριφορά, αυτοενοχοποιείται, είναι «εθισμένη στην κακοποίηση» και επιδεικνύει «ανεπίτρεπτη ανοχή».

Πολύ συχνά, όταν η υπόθεση φθάνει στο δικαστήριο, υπαναχωρεί και επιχειρεί να ανακαλέσει την κατάθεσή της για να μην τιμωρηθεί ο δράστης, ισχυριζόμενη ότι αυτή τον προκαλεί και ότι δεν θέλει να πάει φυλακή εξ αιτίας της. Η εικόνα του άνδρα δράστη, από την άλλη πλευρά, παραπέμπει κυρίως σε άτομο με ψυχοπαθολογική προσωπικότητα, ανώριμο, ναρκισσιστικό και θρασύδειλο. Συνήθως εμφανίζεται στο δικαστήριο μετανιωμένος, ενώ συχνά είναι εξοικειωμένος με τη βία ως θύμα και ο ίδιος κακοποιητικής συμπεριφοράς στην παιδική του ηλικία μέσα στο πατριαρχικό περιβάλλον της οικογένειας όπου μεγάλωσε.

Ανάμεσα στις στερεοτυπικές απόψεις που διατυπώθηκαν καταγράφεται η πεποίθηση των συνομιλητριών/τών μου ότι οι άνδρες δικαστικοί λειτουργοί αποφεύγουν την απασχόλησή τους σε

Τμήματα Ενδοοικογενειακής Βίας γιατί θεωρούν αυτού του είδους τη βία περισσότερο γυναικεία υπόθεση, που συνάδει με τη γυναικεία φύση – σε αντίθεση π.χ. με την ενασχόληση τους στο τομέα της αθλητικής βίας, που θεωρούν ότι αρμόζει περισσότερο σ' έναν άνδρα.

Σχετικά με τις έμφυλες διαφορές στον τρόπο πρόσληψης της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών από γυναίκες και άνδρες δικαστικούς λειτουργούς, διατυπώθηκαν ενδιαφέρουσες απόψεις εκ μέρους των συνομιλητριών/τών μου: ότι οι γυναίκες δικαστικοί λειτουργοί είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένες απέναντι στην κακοποιημένη γυναίκα, κατανοούν καλύτερα τη γυναικεία ψυχολογία, είναι ισχυρότερες ως γυναίκες και έχουν, από τη φύση τους, περισσότερες ικανότητες στη διαχείριση παρόμοιων περιστατικών – σε αντίθεση με τους άνδρες συναδέλφους τους, που πείθονται δυσκολότερα για την αξιοπιστία του θύματος, θεωρούν ευκολότερα ότι με πονηριά μεγαλοποιεί τα γεγονότα και είναι πιο επιεικείς με τον δράστη σε θέματα συναίνεσης σε σεξουαλικά αδικήματα.

Θα ήθελα να επισημάνω ότι, κατά τη γνώμη μου, οι συχνές αναφορές σε αμφιλεγόμενες έννοιες όπως «γυναικεία φύση», «ανθρώπινη φύση», «μεγαλοψυχία» ή «γενναιοδωρία» των γυναικών θυμάτων που ανέχονται τη βία γιατί «θυσιάζονται για τα παιδιά τους» κ.λ.π., διατυπωμένες άλλοτε με θετική κι άλλοτε με αρνητική σημασιοδότηση, παραπέμπουν σε κοινωνικά κατασκευασμένα στερεότυπα που προσδίδουν μια απλουστευτική εξήγηση σ' ένα πολύπλοκο, σύνθετο και με πολλές διαστάσεις κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο όμως έχει τραυματικές συνέπειες τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Από τις αναπαραστάσεις των δικαστικών λειτουργών αναδύονται εικόνες και εκφράζονται πεποιθήσεις που άλλοτε αναπαράγουν τα έμφυλα στερεότυπα και άλλοτε στέκουν κριτικά απέναντί τους. Η νομοθεσία για την ενδοοικογενειακή βία, η σύγχρονη κοινωνική εμπειρία και η εκτεταμένη είσοδος του θέματος στον δημόσιο διάλογο έχουν αλλάξει το «βλέμμα» τους πάνω στις ενδοοικογενειακές σχέσεις και σηματοδοτούν τη μετάβαση προς μια νέα κατεύθυνση που ωστόσο δεν έχει ακόμα εδραιωθεί. Σ' αυτό το μεταβατικό στάδιο εκφράζονται συχνά και αντιφατικές απόψεις, βασισμένες σε παραδοσιακές αντιλήψεις σχετικά με τις ενδοοικογενειακές σχέσεις από τη μία πλευρά και πιο σύγχρονα έμφυλα πρότυπα από την άλλη. Προκύπτει όμως το συμπέρασμα ότι οι περισσότεροι/ες είναι ήδη αρκετά υποψιασμένοι για τις επερχόμενες κοινωνικές αλλαγές, ιδιαίτερα οι γυναίκες εισαγγελείς και οι νεότεροι σε ηλικία δικαστικοί λειτουργοί, ανεξαρτήτως φύλου.

Στις προτάσεις που διατύπωσαν για την αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, οι συνομιλήτριες/τες μου έδωσαν έμφαση στα εξής σημεία:

- Όλοι οι δικαστικοί λειτουργοί αναφέρθηκαν στη μεγάλη σημασία της πρόληψης σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών αλλά και τη βία γενικότερα. Συγκεκριμένα,

επεσήμαναν την αξία της παιδείας εν γένει και της εκπαίδευσης ειδικότερα, αφ' ενός μεν για την αγωγή του παιδιού ως πολίτη σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του, αφ' ετέρου δε για την εκμάθηση τρόπων διαχείρισης του θυμού του και την ανάπτυξη δεξιοτήτων για την ουσιαστική επικοινωνία του με τους άλλους. Γιατί, όπως ειπώθηκε, «όταν υπάρχει επικοινωνία δεν υπάρχει βία».

- Στον ρόλο της οικογένειας, που ειπώθηκε ότι «αποτελεί πηγή όλων των δεινών», καλλιεργεί τα βίαια πρότυπα και προλειαίνει το έδαφος για τη διαγενεακή μεταβίβαση της βίας, ενώ διατυπώθηκε και κριτική στον τρόπο με τον οποίο η ελληνική οικογένεια ανατρέπει τα άρρενα μέλη της, έτσι ώστε μεγαλώνοντας να εξελίσσονται σε εγωκεντρικούς και εξουσιαστικούς ενήλικες.

- Στην ανάγκη συστηματικής ευαισθητοποίησης και ευρείας πληροφόρησης της κοινωνίας σχετικά με τον παράνομο χαρακτήρα συμπεριφορών ενδοοικογενειακής βίας και στην ενθάρρυνση των γυναικών που τις υφίστανται να προβαίνουν σε καταγγελία στις Αρχές και να ζητούν για προστασία τους την αρωγή των αρμόδιων φορέων.

- Στο ρόλο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης που, με την αυξημένη προβολή της βίας αλλά και την αναπαραγωγή σεξιστικών προτύπων, ενδυναμώνουν τα στερεότυπα και συμβάλλουν στην εδραίωση των έμφυλων ανισοτήτων.

Επίσης, για την ολοκληρωμένη εφαρμογή του νομοθετικού πλαισίου και τη βελτίωση των συνθηκών άσκησης των καθηκόντων τους, οι δικαστικοί λειτουργοί, επικεντρώθηκαν στις εξής προϋποθέσεις:

- Στην αύξηση του αριθμού των εισαγγελέων στα Τμήματα Ακροάσεων και στην ανάγκη συνεργασίας τους με ειδικούς επιστήμονες στα Τμήματα Ενδοοικογενειακής Βίας: «Στην Αθήνα, με 130 οργανικές θέσεις, υπηρετούν 72 εισαγγελείς και μόνον 2 ασχολούνται με την Ενδοοικογενειακή Βία».

- Στην αύξηση των δομών της περιφέρειας και στη στελέχωσή τους με εξειδικευμένους επαγγελματίες που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους για την κοινωνική και ψυχολογική υποστήριξη των θυμάτων κακοποίησης: «Η Αθήνα έχει το ΕΚΚΑ. Στις επαρχιακές πόλεις υστερούμε».

- Στην ανάγκη για τη δική τους επιμόρφωση σχετικά με όλες τις πτυχές του θέματος της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών καθώς και στην εκπαίδευση των αστυνομικών για τη σωστή διαχείριση ανάλογων περιστατικών.

- Στην πάταξη της πολυνομίας. Για μεγάλο χρονικό διάστημα ίσχυαν περισσότεροι του ενός νόμοι σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία. «Έτσι βρεθήκαμε αντιμέτωποι με διατάξεις που ισχύουν παράλληλα. Αυτή η πολυνομία δεν μας βοηθά στην πράξη».

- Στη συχνότερη χρήση της Ποινικής Διαμεσολάβησης (κυρίως όταν υπάρχουν παιδιά) και στην παρακολούθηση της πορείας της σχετικά με το αν τηρούνται ή όχι οι όροι και οι προϋποθέσεις της: «Στην πράξη δεν ανασύρονται οι δικογραφίες από το αρχείο και δεν υπάρχει παρακολούθηση».

- Στην εδραίωση εποπτικού ελέγχου και ελέγχου εκτέλεσης (όχι αναστολής) των δικαστικών αποφάσεων, με δυνατότητες εφαρμογής και εναλλακτικών ποινών.
- Επίσης, στην ανάγκη καθιέρωσης, εκ μέρους της Πολιτείας, προστατευτικής διάταξης που να κατοχυρώνει τους δικαστικούς λειτουργούς, οι οποίοι ανά πάσα στιγμή κινδυνεύουν να μηνυθούν: «Το Τμήμα Ακροάσεων έχει αυτή την αρνητική πλευρά. Όταν οι άνθρωποι φύγουν δυσαρεστημένοι από το γραφείο του εισαγγελέα, μπορεί να στραφούν εναντίον του»... «Μηνύουν τους δικαστές και τους εισαγγελείς όταν δεν τους αρέσει η απόφαση. Αυτό είναι μια σύγχρονη επιδημία».

Καταλήγοντας, θα ήθελα να επισημάνω ότι η ενδοοικογενειακή βία ποινικοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα με τον ν. 3500/2006. Σημαντικές μεταρρυθμίσεις στον νόμο αυτό επέφερε η κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης (ν. 4531/2018), ενώ νέες τροποποιήσεις καθιερώθηκαν από τον πρόσφατο νόμο 5090/2024. Με την κατακόρυφη αύξηση των περιστατικών και το συνακόλουθο ευρύ άνοιγμα του θέματος στον δημόσιο διάλογο δόθηκε η δέουσα δημοσιότητα αναφορικά με το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών και στη χώρα μας. Έτσι έχει αρχίσει πλέον η διάχυση της πληροφόρησης και η εμβάθυνση της ευαισθητοποίησης σχετικά με το ζήτημα, γεγονός που μπορεί να εκκινήσει μια δυναμική και για την απαραίτητη αλλαγή της νοοτροπίας, σε βάθος χρόνου – αλλαγή η οποία θα αφορά τόσο τους επαγγελματίες του κλάδου όσο και την ευρύτερη κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Λαμπροπούλου, Ε. (1997). *Η Κατάσταση της Κοινωνικής Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Mason, J. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας* (επιμ.: Ν. Κυριαζή). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπούνα, Α. και Παπάνης, Ε. (2020). *Αόρατα Όρια. Οδηγός συμβουλευτικής για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών*. Ηδύπεια.
- Παπαμιχαήλ, Στ. (2020). «Η ψυχολογική βία και ο εξαναγκαστικός έλεγχος ως σημαντικές μεταβλητές στην κατανόηση της συζυγικής-συντροφικής βίας». *Έγκλημα και Τιμωρία*, τεύχος 7.
- Στεφανίδου, Α. (2010). *Ενδοοικογενειακή βία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Τσίγκανου, Ι. και Κάββουρα, Θ. κ.ά. (2020). *Βιβλιογραφική Επισκόπηση, Ερευνητικό Έργο Κοινωνικές Αναπαραστάσεις, Πειθίσεις και Στερεότυπα για την Ενδοοικογενειακή Βία κατά των Γυναικών στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Φρονίμου, Ε. (2016). «Επαγγελματική και Οικογενειακή Ζωή των Γυναικών Δικαστών. Μια Ασύμπτωτη Σχέση». Στο Ι. Τσίγκανου και Μ. Θανοπούλου (επιμ.), *Γυναίκες στα νομικά επαγγέλματα την εποχή της κρίσης*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.